

DEEL 1 INLEIDING EN ONDERZOEKSGESCHIEDENIS

1 Introductie en probleemstelling

1.1 Een fascinerend visioen

Het boek Ezechiël heeft een fascinerend slot. Het beschrijft in visionaire vorm een glorieuze toekomst voor Israël, waarin de *kābôd*² van JHWH ('Heerlijkheid van JHWH')³ definitief bij het volk komt wonen. De profeet Ezechiël vertelt hoe hij in het 25e jaar van de ballingschap op bovennatuurlijke wijze vanuit Babel naar 'het land van Israël' verplaatst wordt. Daar ziet hij op 'een zeer hoge berg' een 'bouwwerk' liggen 'dat op een stad lijkt' (Ez. 40:3-5).⁴ Het blijkt een tempelcomplex te zijn. Een hemelse gestalte brengt hem daar naar binnen en geeft er een rondleiding. Diverse elementen

-
- 2 Ten behoeve van de leesbaarheid (en ook voor degenen die geen Hebreeuws kennen) geven wij in de *hoofdttekst* de Hebreeuwse woorden meestal getranscribeerd weer. Dit gebeurt volgens de transcriptiemethode van de Society of Biblical Literature, cf. P.H. Alexander, *The SBL Handbook of Style. For Ancient Near Eastern, Biblical, and Early Christian Studies* (Peabody: Hendrickson, 1999), 25-29. In de exegese noemen we vaak eerst het Nederlandse equivalent, daarachter noemen we tussen haakjes het ongevocaliseerde Hebreeuwse origineel. We gebruiken hierbij de lemmavorm. Dit betekent o.a. dat wij in geval van een meervoudswoord, steeds het Hebreeuwse origineel in het enkelvoud weergeven.
 - 3 Zie voor deze vertaling uitvoeriger §3.3.2.3.
 - 4 Tekstueel hanteren we de volgende uitgangspunten. In de hoofdttekst gebruiken wij geen afkortingen, met uitzondering van de afkorting 'Ez.' voor verwijzingen naar het boek Ezechiël. Als het duidelijk is dat de tekstverwijzing uit het boek Ezechiël komt, laten wij de aanduiding 'Ez.' weg, behalve wanneer er alleen naar een hoofdstuk verwezen wordt. Wanneer wij de profeet Ezechiël zelf aanduiden, korten we zijn naam niet af. Als persoonlijke ('Hij', 'Hem') of bezittelijke voornaamwoorden ('Zijn') naar God verwijzen, schrijven we deze met een hoofdletter. Zelfstandige naamwoorden die expliciet met God verbonden zijn, schrijven wij ook steeds met hoofdletter (Gods Naam en Heerlijkheid). Langere Bijbelcitaten in het Nederlands komen uit de Herziene Statenvertaling (Jongbloed 2011). Getallen in de tekst tot en met twintig schrijven we voluit, getallen vanaf 21 geven wij – zoals te doen gebruikelijk – in cijfers weer.

van het complex worden gemeten, zodat Ezechiël het grondplan en allerlei architectonische bijzonderheden ervan goed in zich kan opnemen. Hij moet dat alles later aan zijn volksgenoten vertellen (40:4, cf. 43:10-11). Ez. 40:4-42:20 en 46:19-24 geven een beschrijving van de muur rondom het tempelcomplex, de poortgebouwen, de binnen- en buitenvoorhof, het eigenlijke tempelgebouw en de andere gebouwen op het tempelterrein. Ezechiël ziet visionair dat de *kābôd* van JHWH de nieuwe tempel binnentrekt en daar permanent komt wonen (43:1-44:4). Na deze glorierijke intocht worden regelingen afgekondigd voor de eredienst en het tempelpersoneel (44:5-46:18). Uit de nieuwe tempel stroomt een rivier, die het droge gebied van de Arabah en zelfs de Dode Zee vruchtbaar maakt (47:1-12). De grenzen van Israël worden bepaald en daarna wordt het land ingedeeld in dertien evenwijdige stroken (47:13-23). Deze stroken, elk strekkend van de west- tot de oostgrens, liggen van noord naar zuid onder elkaar. Elk van de twaalf stammen krijgt zo'n strook grond (48:1-29). In één strook bevindt zich een groot vierkant stuk grond, met aan de west- en oostkant ervan de kroondomeinen. Van het grote vierkant is één strook bestemd voor de levieten, één strook voor de zadokitische priesters en de tempel en één strook voor de nieuwe stad. Deze nieuwe stad heeft twaalf poorten met daarop de namen van de twaalf stammen; hij draagt als naam 'JHWH is daar' (48:30-35). Deze naam lijkt de kern van het visioen samen te vatten: JHWH komt weer bij Israël wonen.

In deze studie onderzoeken we de strekking van dit fascinerende slotdeel van Ezechiël. Waarom sluit het boek Ezechiël juist met dit visioen af? Wat betekent dit gedeelte en wat wil het bij de lezers (hoorders) bewerken? De beantwoording van deze vragen werpt licht op onze achterliggende onderzoeksvraag: Heeft Ezechiël 40-48 actuele betekenis voor de christelijke gemeente? Zo ja, waarin bestaat deze relevantie dan?

1.2 Een eigenaardig visioen

Ez. 40-48 is een eigensoortig en eigenaardig tekstcorpus. Het verschilt van andere profetieën over een nieuwe, heilrijke toekomst voor Israël na de ballingschap door zijn uitgebreidheid en gedetailleerdheid. Wat betreft de uitgebreidheid: het visioen beslaat niet minder dan negen lange hoofdstukken met in totaal 260 verzen. Dit is veel langer dan iedere andere beschrijving van Israëls nieuwe toekomst in het Oude Testament. Opvallend is ook de gedetailleerdheid van het visioen, zowel ten aanzien van de beschrijving van de tempelgebouwen als de bepalingen omtrent de offers. De tempelbeschrijving draagt een technisch karakter en is daarmee niet zonder meer toegankelijk.

Ez. 40-48 wordt als visioen getypeerd (40:2). Het grijpt hierbij terug op eerdere visioenen. 43:3 verwijst naar het visioen van de verschijning van de *kābôd* aan de Chebar (Ez. 1-3) en naar het visioen uit Ez. 8-11, dat vertelt hoe de *kābôd* de tempel verlaat. Vaak wordt echter de visioensbeschrijving in Ez. 40-48 afgewisseld met voorschriften. De visionaire gedeelten komen we tegen in 40:1-42:20; 46:19-24 (beschrijving van tempelgebouwen); 43:1-6; 44:1-5 (binnentrekken van de *kābôd* in de tempel) en 47:1-12 (de tempelbeek). In de andere tekstgedeelten (43:7-26; 44:6-31, 45:1-46:18 en 47:13-48:35) vinden we uitvoerige instructies die de profeet van God ontvangt. Binnen de visioensbeschrijvingen vinden we soms ook korte instructies of een nadere uitleg van het getoonde. De afwisseling van visioen en voorschrift roept vragen op. Het visionaire lijkt te refereren aan een ideële werkelijkheid. Ezechiël ziet iets wat niet aansluit bij de contemporaine, historische situatie van Israël. Enkele voorbeelden: de berg waarop de nieuwe tempel ligt, is een zeer hoge berg (40:2), veel hoger dan de bestaande Sionsberg, waarop de tempel voorheen lag. De tempel past qua grootte en vorm moeilijk op de plaats van de vorige tempel en dat geldt evenzeer voor de nieuwe stad en het priestergebied. De nieuwe indeling van het land heeft eveneens iets idealistisch: het voorschrift inzake de evenwijdige stroken grond voor elk van de stammen (hoofdstuk 48) lijkt volstrekt geen rekening te houden met de geografische gesteldheid van het land. De tempelbeek waarvan het water leven wekt (47:1-12), heeft bovenaardse, paradijselijke trekken. Tegelijkertijd zijn de wetgevende gedeelten concreet en praktisch. Tot in detail worden de reiniging en inwijding van het brandofferaltaar besproken (43:18-27) en worden regelingen getroffen voor de eredienst op de feesten en andere hoogtijdagen (hoofdstuk 45 en 46). Met grote precisie wordt aangegeven hoe de vorst (*nāšî'*) met zijn grondgebied moet omgaan. De wisseling tussen visionaire en realistische gedeelten bevreemdt de lezer.

Naast de uitvoerigheid en de afwisseling van visionaire en realistische beschrijvingen, valt Ez. 40-48 op door zijn nationale en cultische toespitsing. Er is in het visioen nauwelijks aandacht voor de volkeren rondom Israël. Terwijl Jesaja 2:1-5 spreekt over de hoogverheven Sionsberg, waarnaar de volkeren pelgrimerend zullen optrekken, lijkt de tempel op de eveneens hoge berg bij Ezechiël er uitsluitend voor Israël zelf te zijn. De grote aandacht voor de cultus geeft aan deze toekomstbeschrijving haar eigen kleur. Daarbij roept het wetscorpus in Ez. 40-48 vragen op. Lang niet altijd komen de voorschriften die Ezechiël beschrijft overeen met de wetgeving in de Pentateuch. Het verschil tussen de 'wet van Ezechiël' en de 'wet van Mozes' is in de joodse traditie een spannend vraagstuk

geweest.⁵ Ook voor ons klemmt de vraag wat het nut is van Ezechiëls minuttieuze cultische wetgeving. We weten niet of deze voorschriften ooit in praktijk zijn gebracht. In ieder geval hebben ze niet de status gekregen van de voorschriften uit de Pentateuch.

1.3 Verlegenheid vanuit christelijk perspectief

Wie Ez. 40-48 leest vanuit een christelijk-theologisch perspectief, ervaart afstand. De uitvoerige wetgeving rond de plichten van volk en vorst bij de offerdienst en de te houden feesten, staat ver van nieuwtestamentische gelovigen af. Hebr. 7:27 stelt dat Christus voor eens en altijd (ἑφάπαξ) het offer van Zijn leven gebracht heeft. Na dit offer hoeven geen nieuwe verzoeningsoffers te worden gebracht. Is Ezechiëls toekomstvisioen met zijn nadruk op de offerdienst sinds Christus' werk niet heilshistorisch achterhaald? Is ook de tempel sinds Christus' lijden en opstanding geen achterhaald instituut?

Bij deze Bijbels-theologische vragen komt nog de overweging dat Ezechiëls visioen in het Nieuwe Testament in andere vorm terugkomt. Johannes ziet op Patmos ook een nieuwe stad: het nieuwe Jeruzalem (Openb. 21:2, cf. Ez. 48:30-35), met als speciaal kenmerk dat God daar woont bij de mensen (Openb. 21:3, cf. Ez. 48:38). Het toekomstvisioen van Johannes lijkt op dat van Ezechiël, maar wijkt daarvan ook op bepaalde punten sterk af. In de kathedraal te Chartres in Frankrijk vinden we een raamschildering met daarop de oude profeet Ezechiël, in wit priestergewaad gehuld, met Johannes de apostel als een jongeman op zijn schouder zittend. Deze schildering is illustratief: Ezechiël vormt het opstapje naar Johannes. De plaats van de oude man is eervol maar dienend, en daarmee uiteindelijk beperkt en in zekere zin achterhaald. Johannes, die op Ezechiëls schouder zit, ziet uiteindelijk toch veel meer dan de oude profeet zelf. Hiermee schijnt zo ongeveer de rol van Ezechiël en zijn visioen te zijn bepaald: rijk en waardevol, maar door de herinterpretatie en overname in het Nieuwe Testament overtroffen en daarom niet meer relevant.

5 Zie o.a. *b. Hag.* 13a en *b. Sabb.* 13b. Cf. §6.2.2.

1.4 Een marginale plaats

Tot in onze tijd heeft Ez. 40-48 onderzoekers geboeid. In hoofdstuk 2 bespreken wij een groot aantal publicaties over Ezechiëls visioen vanaf de tweede helft van de vorige eeuw. Waar Ez. 40-48 echter veel aandacht heeft gekregen in het Bijbelwetenschappelijk onderzoek, lijkt het in brede kringen homiletisch en dogmatisch onderbelicht te zijn gebleven

Een indicatie voor de geringe aandacht voor Ez. 40-48 in de homiletiek bieden de registers van de homiletische serie *Postille*⁶. We vinden in de 65 jaargangen van haar bestaan (1949 t/m 2013) meer dan 1700 preekschetsen over het Oude Testament, waarvan 52 over teksten uit het boek Ezechiël. Over Ez. 40-48 vinden we slechts zes schetsen: drie over Ez. 43 (vs. 5, 7 en 9) en drie over Ez. 47 (alle drie over vs. 9). Afgezien van gedeelten uit Ez. 43 en 47 komt Ezechiëls visioen dus verder niet aan de orde. Het is aannemelijk dat *Postille* hier een representatief beeld geeft van de geringe homiletische aandacht voor Ez. 40-48.

Een onderzoek naar de plaats van Ez. 40-48 in de dogmatische bezinning van een aantal representatieve Nederlandse systematisch theologen levert het volgende beeld op.⁷

H. Bavinck schrijft vrij uitvoerig over Ez. 40-48 in een exposé over de oudtestamentische messiaanse verwachting bij zijn behandeling van de eschatologie.⁸ Ez. 40-48 is voor Bavinck illustratief voor de realistische oudtestamentische inkleuring van de zegeningen van de heilstijd, die men zijns inziens naar nieuwtestamentische opvatting geestelijk moet duiden. Bavinck is inhoudelijk geïnteresseerd in Ez. 40-48 en zoekt in verband daarmee naar een verantwoorde hermeneutiek.

In de veertiendelige serie *Dogmatische studiën* verwijst G.C. Berkouwer slechts tweemaal naar een tekst uit Ez. 40-48. Hij gaat niet inhoudelijk op het visioen in.⁹

6 Uitgegeven door Boekencentrum, 's-Gravenhage/Zoetermeer.

7 We noemen hier slechts theologen die een complete 'dogmatiek' schreven.

8 H. Bavinck, *Gereformeerde dogmatiek*, deel 4 (Kampen: Kok, 1967^s), 631, 641.

9 Berkouwer citeert 43:2 in zijn *De Heilige Schrift II*, Dogmatische studiën (Kampen: Kok, 1967), 115. Hij bespreekt de mariologische verklaring van Ez. 44:2 in zijn *Het werk van Christus*, Dogmatische studiën (Kampen: Kok, 1953), 134. In deze verklaring is de gesloten buitenpoort van de tempel een bewijs van de eeuwige maagdelijkheid van Maria, zie hierover K. Harmuth, *Die verschlossene Pforte. Eine Untersuchung zu Ez 44, 1-3 (Teildruck)* (Kirchhain N.-L.: Schmiersow, 1933).

H. Berkhof spreekt in zijn *Christelijk Geloof* kort over Ez. 40-48 in het kader van de heilsverkondiging van de profeten.¹⁰ Hij heeft waardering voor deze profetie, maar oppert ook bedenkingen. De profeet Ezechiël – zo stelt Berkhof – hoopt (met andere profeten) op een ingrijpen van God, dat ook innerlijke vernieuwing geeft. Na de ballingschap valt men echter terug op de objectieve tekening van Gods nieuwe en blijvende tegenwoordigheid in de herbouw van stad en tempel. In de slothoofdstukken van Ezechiël valt grote nadruk op de verzoening. ‘Maar met het oog op de gevaren van ritualisering waarop de vroegere profeten hadden gewezen, kon dit geen laatste antwoord zijn.’ Berkhof heeft dus waardering voor Ezechiëls visioen, maar ook kritiek: het blijft te beperkt van strekking. Ez. 40-48 lijkt voor Berkhof slechts vanuit heilshistorisch oogpunt belangrijk: het laat ons een fase zien in de ontwikkelingsgang van het theologisch denken, dat pas zijn voltooiing vindt bij Jezus en de apostelen.

B. Wentsel brengt in zijn zevendelige *Dogmatiek* Ez. 40-48 vier keer ter sprake. Zijn meest inhoudelijke bijdrage hierover staat in deel 3a.¹¹ ‘Jahweh’s heilige zelfhandhaving onder de volken ... komt tot zijn hoogtepunt in Zijn blijvend wonen bij Zijn volk.’ Ez. 40-48 laat dat volgens hem duidelijk zien. Wentsel biedt geen hermeneutische overwegingen inzake de interpretatie van dit visioen als geheel.

J. van Genderen en W.H. Velema noemen in hun *Beknopte gereformeerde dogmatiek* dit tekstcorpus niet,¹² evenmin als G. van den Brink en C. van der Kooi in hun *Christelijke dogmatiek*.¹³

W.J. Ouweneel verwijst in zijn tiendelige *Evangelisch-dogmatische reeks* daarentegen veelvuldig naar Ez. 40-48. Dit heeft allereerst te maken met het feit dat Ouweneel zijn dogmatiek nauw verbindt met zijn Bijbelse exegese. Bijna geen enkele Bijbeltekst blijft in zijn systematische arbeid ongenoemd. Daarnaast speelt Ez. 40-48 een belangrijke rol in zijn eschatologie. Het visioen profeteert over het millennium, waarbij Israël het centrum van de

10 H. Berkhof, *Christelijk geloof. Een inleiding tot de geloofsleer* (Nijkerk: Callenbach, 1985⁵), 241.

11 B. Wentsel, *God en mens verzoend. Godsleer, mensleer en zondeleer*, Dogmatiek, deel 3a (Kampen: Kok, 1987), 294-296.

12 J. van Genderen & W.H. Velema, *Beknopte gereformeerde dogmatiek* (Kampen: Kok, 1992).

13 G. van den Brink & C. van der Kooi, *Christelijke dogmatiek. Een inleiding* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2012).

wereld wordt.¹⁴ Hij leest daarbij de heilsprofetieën voor Israël binnen een dispensationalistisch kader.

Overzien we dit korte overzicht, dan blijkt hieruit dat de meeste genoemde systematische theologen aan dit visioen voorbijgaan of slechts enkele aspecten ervan aanstippen. Bavinck en Berkhof geven er iets meer aandacht aan, waarbij Bavinck de systematisch-theologische betekenis van Ez. 40-48 naar voren laat komen. Hij duidt het visioen als een beschrijving van het geestelijk heil voor de christelijke gemeente. Het visioen krijgt voor hem daarmee een christologisch-ecclesiologische spits. Veruit de meeste aandacht schenkt Ouweneel aan Ez. 40-48. Het krijgt bij hem een prominente plaats binnen zijn eschatologie, en wel in het bijzonder met betrekking tot de toekomst van Israël.¹⁵

We zien in het bovenstaande drie lijnen naar voren komen. 1. Ez. 40-48 heeft in de hoofdstroom van de systematische theologie weinig aandacht gekregen. Hoewel het een omvangrijk tekstcorpus is en een belangrijke plaats in het boek Ezechiël inneemt, is men er vaak stilzwijgend aan voorbijgegaan. Of dit bewust of onbewust gebeurde is niet steeds duidelijk. Op de vraag waarom Ez. 40-48 voor een gelovige vandaag niet of minder relevant

14 In het bijzonder: W.J. Ouweneel, *De toekomst van God. Ontwerp van een eschatologie* (Heerenveen: Medema, 2012). Ez. 40-48 verwijst naar het herstel van de eredienst in het messiaanse vrederijk, dat aanbreekt ná de parousie (o.a. 54, 55). Opvallend is de frequentie waarmee teksten uit Ez. 40-48 worden aangehaald in dit deel van zijn standaardwerk. 66 keer wordt naar een tekst uit Ez. 40-48 verwezen. Zie nader §6.7.3.

15 In de Duitse systematisch-theologische literatuur treffen we een soortgelijk beeld aan. In *Die kirchliche Dogmatik* verwijst Karl Barth in alle delen slechts vier keer naar een tekst uit Ez. 40-48. In alle gevallen betreft het een verwijzing naar Ez. 47. Barth gaat niet inhoudelijk op het visioen in, maar verbindt aan de tekst wel interessante conclusies. De beek die uit de tempel komt, bewijst dat Gods heil uit de Joden is (cf. Joh. 4:22; KD, IV/1, 31). Het water is een beeld van de zegen die JHWH geeft (III/1, 320; IV/3, 62), de vissen die in de beek in overvloed voorkomen, zijn een teken van Gods zorg voor Zijn schepping (III/1, 196), cf. zijn *Die Kirchliche Dogmatik* (Zollikon-Zürich: Evangelischer Verlag, 1945, 1953, 1959). Otto Weber schenkt in zijn *Grundlagen der Dogmatik*, Band 1 & 2 (Neukirchen: Neukirchener Verlag, resp. 1955 en 1962) geen aandacht aan Ez. 40-48. Evenmin gaat Wolfhart Pannenberg er inhoudelijk op in, in zijn *Systematische Theologie*, Band 1-3, ed. Günther Wenz (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2015). Jürgen Moltmann gaat uitgebreider en inhoudelijker op Ez. 40-48 in, binnen het kader van de eschatologische verwachting. Hij verbindt het tempelvisioen met Openb. 21-22, cf. zijn *Das Kommen Gottes* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005²), 165, 293, 334, 343.

zou zijn, wordt binnen de genoemde systematisch-theologische literatuur nauwelijks gereflecteerd; Berkhof is hierop een uitzondering. 2. Wanneer wel aandacht wordt gegeven aan dit visioen, wordt dit gedeelte vooral in christologisch-ecclesiologische zin geduid (Bavinck). 3. Binnen evangelische kring – waarvan Ouweneel een exponent is – krijgt dit visioen wel veel aandacht, vooral met betrekking tot de eschatologische verwachting waarin het Duizendjarig Rijk en de toekomst van Israël centraal staan.

1.5 Probleem- en doelstelling

Ez. 40-48 is zoals we zagen een fascinerend en tegelijk eigenaardig Bijbelgedeelte. Het schildert een intrigerend visioen, waarin beschreven wordt hoe JHWH weer onder Israël komt wonen, onder welke condities dit gebeurt en wat de consequenties hiervan zijn. Tegelijk stelt het visioen ons voor veel vragen. Deze hebben allereerst te maken met de inhoud van de tekst, die onder andere een ingewikkelde bouwbeschrijving en uitvoerige cultuswetgeving bevat. Maar ze hebben ook te maken met de vorm van de tekst, waarin visionaire en realistische gedeeltes elkaar afwisselen, en met de sterke cultische en nationale gerichtheid ervan. Wat betreft het laatste lijkt het Nieuwe Testament heel andere accenten te leggen. Dit ‘vreemde’ en vervreemdende karakter zal er mede de oorzaak van zijn dat Ez. 40-48 in de christelijke prediking en theologie over het algemeen gesproken weinig aandacht krijgt. Men voelt een behoorlijke verlegenheid en ongemakkelijkheid bij dit slotgedeelte van Ezechiël. Binnen evangelische kring is er voor dit visioen wel grote aandacht in verband met de eindtijdverwachting.

In deze studie stellen wij een onderzoek in naar dit gedeelte. Wij stellen ons de vraag welke boodschap het wil overbrengen en welke betekenis het heeft voor de christelijke theologie. We stellen ons ten doel door middel van de beantwoording van deze vragen de christelijk-theologische verlegenheid rondom deze hoofdstukken te boven te komen. Om dit doel te bereiken hanteren we de volgende vraag- c.q. probleemstelling als richtinggevend voor ons onderzoek:

Wat is de strekking van Ezechiël 40-48 en welke relevantie heeft deze teksteenheden voor de actuele christelijke verkondiging en theologiebeoefening?

De beantwoording van deze vraag vergt allereerst een exegetische methode (in verband met de ‘inhoud en strekking’ van Ez. 40-48) en vervolgens een hermeneutisch onderzoeksperspectief (in verband met de ‘relevantie’

van dit gedeelte). Om tot een verantwoorde hermeneutiek te komen, onderzoeken wij echter ook hoe deze tekst door gelovigen uit de (vroeg)joodse en christelijke traditie geïnterpreteerd is. In de vertolking van de Bijbeltekst bouwen we immers voort en reageren we op wat anderen zeggen. Vandaar dat we tussen het exegetische en hermeneutische deel een receptiehistorisch pars opnemen. In de volgende paragraaf gaan we nader in op de opbouw van ons onderzoek zoals die uit het bovenstaande volgt.

1.6 Opbouw van deze studie

Onze studie valt al met al in vijf delen uiteen. Het *eerste deel* bevat deze inleiding (hoofdstuk 1) en een beschrijving van de onderzoeksgeschiedenis (hoofdstuk 2). Het *tweede deel* bevat een exegetische analyse van Ez. 40-48 (hoofdstuk 3 en 4), terwijl *deel drie* gewijd is aan de interpretatiegeschiedenis ervan (hoofdstuk 5 en 6). Het *vierde deel* beantwoordt de vraag naar een verantwoorde hermeneutische omgang met dit gedeelte (hoofdstuk 7 en 8). Daarna volgt een *samenvatting*. Iets meer in detail ziet de opbouw van ons onderzoek er als volgt uit.

Hoofdstuk 2 beschrijft de hoofdlijnen van de onderzoeksgeschiedenis van Ez. 40-48. Wij bespreken de belangrijkste publicaties van 1841 tot 2016. Aan de hand van dit overzicht krijgen we de status quo in het veld van onderzoek goed in het vizier. De wetenschappelijke discussie over de strekking van dit gedeelte zoals die tot dusver gevoerd is, vormt de achtergrond en klankbodem van de visie die wijzelf in ons verdere onderzoek ontwikkelen.

Deze visie krijgt om te beginnen gestalte in het *tweede deel*. In hoofdstuk 3 geven wij een globale exegese van Ez. 40-48. We onderzoeken hoe de nieuwe toekomst waarvan in deze hoofdstukken sprake is wordt vormgegeven en vragen vooral naar de theologische motieven hierachter. In hoofdstuk 4 bezien we Ez. 40-48 binnen het verband van het geheel van het boek Ezechiël.

In ons receptiehistorisch onderzoek (*deel 3*) bestuderen we in hoofdstuk 5 de receptie van Ez. 40-48 binnen het vroege jodendom (onder andere Qumran) en het Nieuwe Testament. In hoofdstuk 6 vervolgen we dit spoor met een analyse van de receptie in het latere jodendom en de kerkgeschiedenis. Dit interpretatie-historisch onderzoek scherpt onze blik eens te meer voor de problematiek waarvoor de interpretatie van Ez. 40-48 ons plaatst. Ook komen we op het spoor hoezeer de diverse interpretaties van het gedeelte telkens mede bepaald werden door de sociale, culturele en theologische contexten waarin ze ontstonden.

In *deel 4* volgt dan dus het eigenlijke hermeneutische onderzoek naar de betekenis van Ez. 40-48 voor de christelijke kerk vandaag. Hierin komen wij tot een eigen voorstel voor een hermeneutische sleutel. De eerdere delen van onze studie dienen hiervoor als fundament en uitgangspunt. In hoofdstuk 7 behandelen wij de uitgangspunten en vereisten van een adequate hermeneutiek van Ez. 40-48. Voor welke specifieke vragen stelt dit gedeelte ons en aan welke vereisten moet een adequate hermeneutiek voldoen? Dit hoofdstuk vormt de basis voor een meer inhoudelijke benadering in hoofdstuk 8, waarin wij concretiseren hoe een verantwoorde hermeneutiek eruit kan zien. We zetten hierbij de thematiek van Ez. 40-48 in een breder Bijbels-theologisch kader en gaan in op de vraag hoe we op een systematisch-theologisch verantwoorde wijze deze oudtestamentische tekst binnen een christelijke context kunnen lezen en actualiseren. Ten slotte volgt zoals gezegd een *samenvatting* van ons onderzoek.

Aan het slot van hoofdstuk 2, wanneer er vanuit de wetenschappelijke literatuur over Ez. 40-48 enige vertrouwdheid is ontstaan met het specifieke karakter en idioom van Ezechiëls tempelvisioen en de motieven die daarin een rol spelen, zullen we de onderzoeksweg die ons voor ogen staat nog wat preciezer adstrueren.